

Кафедра соціальної роботи, управління та суспільних наук
**КУРС «ЕТИКА ТА АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ
В ОСВІТІ І НАУЦІ»**

**ЛЕКЦІЯ: АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ: ОСОБЛИВОСТІ У
СФЕРІ ОСВІТИ І НАУКИ**

План

1. Змістове наповнення поняття «академічна доброчесність» у Законі України «Про вищу освіту».
2. Принципи академічної доброчесності.
3. Роль і місце академічної доброчесності в науково-дослідній роботі.

1. Змістове наповнення поняття «академічна доброчесність» у Законі України «Про вищу освіту».

Закон України «Про вищу освіту» спрямований на врегулювання суспільних відносин у галузі навчання, виховання, професійної підготовки громадян України. Він встановлює правові, організаційні, фінансові та інші засади функціонування системи вищої освіти, створює умови для самореалізації особистості, забезпечення потреб суспільства і держави у кваліфікованих фахівцях. Цей Закон базується на на основному Законі – Конституції України. У ньому зафіксовані:

1. Державна політика у галузі вищої освіти, яка визначається Верховною Радою.
2. Ця політика ґрунтується на визначених принципах.
3. Реалізація державної політики у галузі вищої освіти забезпечується сукупністю важливих чинників і умов.

Основні принципи державної політики у галузі вищої освіти:

1. Доступність та конкурсність здобуття вищої освіти кожним громадянином України.
2. Незалежність здобуття вищої освіти від впливу політичних партій, громадських і релігійних організацій.
3. Інтеграція системи вищої освіти у світову систему вищої освіти при збереженні і розвитку досягнень та традицій української вищої школи.
4. Наступність процесу здобуття вищої освіти.
5. Державної підтримки підготовки фахівців для пріоритетних напрямів фундаментальних і прикладних наукових досліджень.
6. Гласність при формуванні структури та обсягів освітньої та професійної підготовки фахівців.

Процес реалізації державної політики у галузі вищої освіти забезпечується шляхом:

- збереження і розвитку системи вищої освіти та підвищення її якості;
- підвищення рівня освіченості громадян України, розширення їх можливостей для отримання вищої освіти;
- створення та забезпечення рівних умов доступності до вищої освіти;
- надання цільових, пільгових державних кредитів особам для здобуття вищої освіти у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України;
- надання особам, які навчаються у вищих навчальних закладах, пільг та соціальних гарантій у порядку, встановленому законодавством;
- належної підтримки підготовки фахівців з числа інвалідів на основі спеціальних освітніх технологій.

Викладене вище стосується головним чином правового аспекту вищої освіти України. Натомість важливо не забувати й про моральний аспект цієї проблеми, який виконує надзвичайно важливу роль. У моральному спектрі особлива роль належить доброчесності педагога, оскільки саме від нього значною мірою визначається рівень освітнього процесу, відносини у системі «викладач – студент; студент – викладач» та ін.

У Законі «Про вищу освіту» у прямій постановці це питання викладено більше опосередковано, ніж безпосередньо. І в цьому сенсі є очевидним, що доброчесність викладача закладу вищої освіти визначається як вища духовно-моральна цінність.

Згідно такого розуміння, академічна доброчесність педагога розглядається в Законі через призму його обов'язків та морально-правової відповідальності. Педагогічні та науково-педагогічні працівники покликані і зобов'язані:

- не лише постійно підвищувати свій професійний, а й особистісний рівень моральної культури, який у своєму діалектичному поєднанні забезпечує вияв педагогічної майстерності та справжньої доброчесності;
- додержуватися норм педагогічної етики, моралі, поважати гідність осіб, які навчаються у закладах вищої освіти;
- гуманізувати освітньо-культурне середовище, з метою демократизації відносин, сприяти соціалізації вихованців, формувати у них почуття гідності і честі, патріотизму і громадянськості;
- не допускати найменших фактів експлуатації вихованців, фізичного та психологічного насильства;
- знаходити шляхи і методи морального заохочення за успіхи в навчанні тощо.

Закон України «Про вищу освіту» визначає відповідальність за порушення не лише законодавства про вищу освіту в цілому, а й конкретно, за порушення академічної доброчесності. Зокрема, згідно закону, педагог, який поводить себе аморально стосовно своїх вихованців, порушує принципи доброчесності, може бути звільненим керівником закладу освіти без узгодження із комітетом профспілки. Розглянемо основні принципи академічної доброчесності.

2. Принципи академічної доброчесності

Принцип як певна ідея, потребує виконання конкретних вимог у системі суб'єкт-суб'єктних відносин. До основних із них відносимо такі:

1. Принцип свободи. Цей принцип є основоположним, як для викладача, так і студента. Без свободи немає шляхів ні до гідного життя, ні до доброчесності. Доти, доки людина користується свободою, вона мало про неї думає. Вона дихає, живе і насолоджується нею. Свобода подібна до повітря: людина дихає повітрям, не думаючи про нього. Ми згадуємо про неї лише тоді, коли його не вистачає, коли починаємо задихатися.

Саме так відбувається зі свободою. Людина може існувати, але не жити по-справжньому без свободи. Людина здатна вільно мислити тоді, коли живе в свободі, вона здатна по-людськи сприймати і відчувати іншу людину. Думка, що нав'язується ззовні, не може бути самостійною, унікальною. Лише ті переконання, що сформовані на засадах свободи мають самоочевидну цінність і творче начало. Лише вільний педагог здатний переживати шляхетний акт совісті, справедливості, а водночас і вияв справжньої доброчесності. Позбавлений свободи педагог духовно мертвіє, він втрачає самого себе, живе амбівалентно (роздвоєно). Отже, принцип свободи тісно пов'язаний із принципом любові.

2. Принцип любові. Одним із найбільших джерел духовного досвіду є духовна любов. Там, де починається любов, там закінчується бездушність, байдужість, в'ялість, екстенсивність: людина концентрується на іншій людині, її увага і інтерес стають інтенсивним у вияві почуттів, любов стає центром душі, великим внутрішнім багатством. Педагог, який не володіє цим багатством є надто збіднілим, він не здатний на шляхетний вчинок, на вияв доброчесності. Той же педагог, який живе любов'ю до своїх вихованців – живе у радощах, відкритості, щасті. Любляча душа педагога – це справжнє духовне знаряддя, вона є тією силою, що зігріває іншу людину, така душа

сама цвіте, співає, сяє і спонукає до вершин доброчесності своїх вихованців. Отже, принцип справжньої духовної любові – це великий дарунок Божий, вона веде до досконалості, це смак досконалого, прекрасно-піднесеного, до взаєморозуміння.

3. Принцип розуміння. Цей принцип найбільш активно обґрунтовується у філософсько-педагогічній герменевтиці. Геніальний німецький поет В. Гете любив повторювати: «Чого я не розумію, тим я не володію». Розуміння, справді, є однією із найфундаментальніших потреб, і, водночас, здатностей людини, аніж, навіть здатність мислити. Власне, розуміння – це здатність мислити на рівні розуму, здатність не стільки сприймати і переробляти інформацію, скільки віднаходити смисл цієї інформації, пов'язувати її із надбанням індивідуального і колективного досвіду. Ми багато знаємо, зазначав А. Ейнштейн, але мало розуміємо. Основою розуміння є діалог студента і викладача, діалог теорії і практики, діалог мов і культур, врешті – діалог допитливої людської думки зі світом. Діалог передбачає взаємний обмін смислами, певну співпрацю на спільній ниві пошуку істини. Доброчесність – це завжди пошук істини, пошук блага і краси. Доброчесність – це той шлях досконалої душі, на якому неможливо збитися з дороги, заблудитися. Адже, щоб дійсно сприйняти, зрозуміти студента, треба його любити, тобто сприйняти серцем, а не лише розумом. Як цього досягти педагогові? Найперше, шляхом подолання своєї «вищості» над студентом, шляхом антиборотьбистського ставлення до світу і до самого себе. Отже, творення розуміння – це одночасно і творення доброчесності. Воно завжди спонукає до милосердя, співчуття, підтримки.

Для того, щоби процес розуміння був продуктивним, педагог повинен опанувати такими якостями:

- * здатностями сприймати та психологічно адекватно інтерпретувати поведінку студента в кожний момент спілкування, фіксувати зміни в почуттях і вчинках, визначати причини цих змін;

- * сформованістю широкого спектру оцінних критеріїв, які б давали йому можливість порівнювати характер змін, що відбуваються у вербальній і невербальній поведінці вихованців, і вчасно робити правильні висновки;
- * умінням усвідомлювати і правильно реагувати на те, як сприймають і психологічно інтерпретують його образ і поведінку вихованці;
- * глибокими знаннями про типові помилки на зразок «стереотипізації», «нав'язування суб'єктивного бачення» тощо, яких іноді припускаються педагоги, оцінюючи зовнішній і внутрішній образ вихованців та психологічно пояснюючи картину їхньої поведінки.
- * результативне розуміння студента є неживим без правильної оцінки його емоційного стану.

4. Принцип милосердя. Милосердя можна визначити як діяльне прагнення педагога допомогти кожному студенту, який має в цьому потребу. За своїм об'єктивним змістом милосердя досить близько до співчуття. Втім, якщо співчуття, тим більше співстраждання, пов'язане з тим, що особа переймається турботами й стражданнями інших, тією чи іншою мірою віддаючи їм власне Я, то милосердя, навпаки, передбачає чітко окресленого суб'єкта, який керуючися моральними прагненнями, від надміру власного буття чинить добро тим, кого усвідомлює саме як Інших, відмінних від себе – хоча здебільшого й не без сердечної схильності до них. Отже, милосердя є високою духовною цінністю, воно є основою співчуття людині, виявляє радість чи тугу, пристрасть або страждання, занепокоєність, наприклад, невдачами студента у навчанні тощо. М. Достоевський називав страждання, співпереживання найголовнішим законом буття всього людства.

5. Принцип самовідданості (альтруїзм). Справжній людині притаманне почуття самовідданості. Педагог є покликаним віддавати самого себе своїм вихованцям, якщо ж цього немає, то неможливо щоби останні його любили. Ось чому В. Сухомлинський головний свій твір назвав: «Серце віддаю дітям». Самовідданість – це справжнє джерело академічної доброчесності педагога. У будь-якій сфері людської діяльності

можна чинити формально, а можна чинити самовіддано. Останнє у названому принципі є визначальним, добровільним виявом, воно не вимагає зовнішніх спонукань, якогось насилля, воно є природним явищем, яке засвідчує високий рівень совісті і справедливості педагога.

6. Принцип совісті і справедливості. Совісний і справедливий акт педагога випливає із душевно-духовної глибини людського серця. Совісний і справедливий акт скоріше є подібним до блискавки, що сяє із темноти. Цей акт проявляється у вигляді могутнього спонукання до абсолютно визначеного морального вчинку, конкретних дій у руслі доброчесності. Це активний душевний розряд. Чим більш вільно він виявляється, тим ширше відкриті йому ворота доброчесності. Бажання совісті, справедливості – це потік людської любові до ближнього, вияв цілісності людської натури. Совісно-справедливий акт в людині – це якби олтар його життя. Ми сьогодні є свідками того, що люди без совісті, без справедливості (свідомо чи несвідомо) гублять цей світ, його культуру і цивілізацію. Люди житимуть доти, доки житимуть совість, отже, і, – доброчесність.

3. Роль і місце академічної доброчесності в науково-дослідній роботі.

Науково-дослідна робота – це специфічний вид людської діяльності. Не кожна людина володіє даром науковця. Ще в давні часи відомий китайський філософ Конфуцій визначав, якими головними рисами повинен володіти справжній вчений. Він доводив, що вченому мають бути притаманні такі головні риси:

1. Самовідданість науці, працелюбність.
2. Відповідальність.
3. Здатність до наукового пошуку, наукове мислення.

4. Відчуття нового у постійних змінах буття, прогностичність.
5. Гуманістичний світогляд і демократизм.
6. Орієнтація на духовні цінності людини.
7. Скромність, сором і наполегливість.
8. Зосередженість на пошуку істини.
9. Наявність фантазії і мрії.
10. Здатність інтерпретації наукових здобутків попередниками, критичне мислення.
11. Доброчесність, добросовісність.
12. Здатність до аналізу і синтезу.
13. Право на помилку.
14. Ширина і глибина знань, поглядів.
15. Обережність у формулюванні висновків на основі отриманих результатів наукових досліджень.

Неважко побачити, що ці визначення не втратили своєї актуальності й сьогодні. У контексті нашої теми, звернемося до ідеї доброчесності і добросовісності. Безумовно, що загальні характеристики, які притаманні педагогові, поширюються і на вченого. Натомість наукова діяльність передбачає вияв особливого (одиничного). Саме тому можна говорити про те, що доброчесність у науковій сфері наповнюється дещо іншим смислом.

Зупинимось на деяких із них. Передусім це стосується проблем:

а) самостійності у науковому пошуку. Науковець має повне право користуватися результатами досліджень попередників та сучасників, висловлювати критичну думку стосовно тих чи інших положень, ідей, підходів тощо. Водночас його запозичення мають певну межу, а це означає, що він не має права привласнювати чужі ідеї, займатися плагіатом. Показовим, наприклад, є те, що Григорій Сковорода навіть у своїх піснях, завжди робив посилання на того чи іншого автора. Плагіатом займалися О.Пушкін, К.Маркс, В. Ленін, Т. Лисенко та багато ін. лженауковців (до речі, Т. Лисенко за свої «наукові здобутки» мав численні урядові нагороди,

зокрема 7 орденів Леніна!). Сьогодні ж плагіат, для деяких «вчених», став майже нормою. Прикладів цьому більше ніж достатньо. Більше того, тим, хто викриває це неподобство, погрожують розправою, фізичним насильством, чинять психічний тиск.

б) доброчесність науковця визначається його моральною відповідальністю. Відомо, що видатний фізик Нільс Бор, тривалий час займався розробкою атомної бомби, але коли американці скинули дві такі бомби на Японію, в результаті чого загинули тисячі ні в чому мирних людей, вчений висловив свій протест уряду США, оголосив світові, що більше не буде займатися ядерною фізикою, за що був притягнутий до суду. Набагато раніше до суду притягалися такі вчені, як Джордано Бруно, Ян Гус, Галілео Галілей, Сервет та ін. В радянські часи за свою доброчесність в науці тортур і фізичного знищення зазнали такі видатні українські вчені, педагоги, як В. Затонський, Г.Гринько, С.Єфремов, М.Скрипник, С. Рудницький, Г. Коваленко, А.Кримський, М. Кравчук, А. Волошин, Б. Манжос та багато-багато інших. Сьогодні відомо, яких знущань зазнав С. Корольов, якого росіяни все ще зараховують до «выдающихся русских ученых», незважаючи не лише на те, що наш вчений народився в м. Житомир, а й на те, що в анкеті при вступі у Київський політехнічний інститут написав власною рукою – українець!

в) зосередженість вченим на пошуку істини. Існує легенда про те, що давньогрецький філософ Демокріт дав виколоти собі очі, аби не відволікатися від пошуку істини з допомогою розуму. Геніальний учень Платона – Аристотель, викладаючи власні погляди на пізнання сутнього любив говорити: «Платон мені друг, але істина дорожча»! Іноді звичайні люди зосередженість вченого сприймають, як його розсіяність, неуважність до інших. Це велика омана, адже без напруги думки, без максимальної зосередженості вчений нездатний отримати нові знання. Відомо, що Ньютон замість того, щоб класти у каструлю яйця і варити їх на сніданок, клав круглий кишеньковий годинник... Коли ж його іноді питали: «Чому це так відбувається? Адже Ви розумна людина, відкрили закони тяжіння!», то

вчений з гумором відповідав: «Коли я працював над законами – я думав, а тут – ні...».

г) скромність, сором і наполегливість як доброчесність, і до сьогодні, на жаль, не є загальним явищем у наукових колах. Натомість відомо, що великою скромністю відзначалися такі вчені, як: М. Копернік, Г. Галілей, Ч. Дарвін, С. Вавілов, К. Тімірязєв, М. Кравчук, Б. Патон, І. Огієнко, М. Ярмаченко, В. Стельмахович, М. Боришевський, та ін.

Скромний, справжній вчений відчуває почуття сорому не лише за свої помилки, або якісь недоречності, а й за своїх колег. Сором застерігає людину від вчинків, які принижують честь і гідність інших людей, а також її власне Я. Сором неначе захоплює людину зненацька, в ньому обов'язково ніби просвічує чужий непроханий погляд, звернений у нашу душу. Сором втілює певний моральний стан особистості, внутрішню заломлену й засвоєну ситуацію зустрічі з іншим, чужим. Втім скромність і сором як вияв доброчесності не заперечують тієї думки, що вони тісно взаємопов'язані із наполегливістю у здобутті істини. Це добре підтверджується науково-педагогічною діяльністю А. Макаренка, В. Сухомлинського, С. Гончаренка, І. Зязюна та багатьох ін.

Отже, на основі викладеного, можна говорити про те, що академічна доброчесність педагога і науковця в закладах вищої освіти та наукових установах України виступає високою морально-духовною цінністю і має різні форми і види вияву.

Рекомендована література

1. Бех І. Д. Вибрані наукові праці. Виховання особистості. Том 1. – Чернівці: Букрек, 2015. – 840 с.
2. Бех І. Д. Вибрані наукові праці. Виховання особистості. Т. 2. – Чернівці: Букрек, 2015. – 640 с.
3. Васянович Г. П. Вибрані твори у 7 т. Т. 3. / Педагогічна етика: навчальний посібник. – Львів: Норма, 2015. – 420 с.

4. Законодавчі акти України з питань освіти/ верховна Рада України з питань науки і освіти: Офіц. Вид. – Парламент. вид-во, 2004. – 404 с.
5. Зязюн І. А. Педагогіка добра: ідеали і реалії: Науково-метод. посібник. – К.: МАУП, 2000. – 312 с.
6. Касьяненко М. Д. Педагогіка співробітництва: Навч. посіб./ За ред.. М. А. Симоненко. – Київ: Вища школа, 1997. – 304 с.
7. Сичивиця О. М. Моральна відповідальність вченого. – Львів:Друкарня УАД, 2000. – 274 с.